

almenys, fa que aquest plantejament sigui pertinent. Les aportacions d'Anne Duprat i de Cesc Esteve subratllen el paper primordial que els teòrics italians desenvoluparen en la constitució i la consolidació dels corrents poètics europeus. Però es percep, amb Josep Solervicens, la influència que va tenir Gracián entre els autors catalans en tant que model o contraexemple, la qual cosa recorda fins a quin punt els estudis comparatius entre les distintes literatures «nacionals», encara en el sentit etimològic del terme, resulten aclaridors.

Cal desitjar, per tant, que aquesta primera aproximació doni lloc a prolongaments teòrics i també a aplicacions pràctiques sobre textos literaris —ja siguin obres mestres o de cordill, una especialitat de la Barcelona del XVII—, així com a recerques pluridisciplinàries sobre la història cultural de l'Europa i de Catalunya del barroc, com les que havien proposat, ja fa força temps, José Antonio Maravall, James S. Amelang i Fernando Rodríguez de la Flor, que ens permetin contextualitzar els textos per a entendre'ls millor.

Per fi, si el lector ha apreciat el contingut, no es quedarà del tot insensible a l'objecte. La cooperació entre Mimesi i la jove editorial Punctum, de Lleida, ofereix un llibre elegant i d'una qualitat tipogràfica que s'ha de subratllar.

Esperem doncs, i amb molta paciència, les actes del Segon Colloqui organitzat el 2009 que prolonga aquestes primeres reflexions, així com la publicació de l'antologia de textos teòrics catalans que està actualment en preparació.

MARTÍ MESTRE, Joaquim: *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví (1809-1864) en el seu context històric*, Païporta (València): Denes Editorial, 2011.

JOSEP MARIA SALA VALLDAURA

Universitat de Lleida, Departament de Filologia Clàssica, Francesa i Hispànica
psala@filcef.udl.cat

El professor de la Universitat de València Joaquim Martí Mestre ha dedicat la seva recerca a la literatura popular del Set-cents i el Vuit-cents, especialment en la seva vessant lingüística: ha editat *Colloquis eròtico-burlescos del segle XVIII* (1996) i *Els colloquis valencians atribuïts a Carles Leon* (2008), ha publicat un *Diccionari històric del valencià colloquial (segles XVII, XVIII i XIX)* (2006) i és l'autor de *Josep Bernat i Baldoví. La tradició popular i burlesca* (2009), que cal vincular, evidentment, amb el *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví...* i amb *Sàtira i falles. Les explicacions falleres de Bernat i Baldoví*, de Josep Lluís Marín i Garcia, que acaben d'aparèixer. Algunes altres publicacions mostren l'interès actual per un camp que sovint havia estat negligit, com ara l'edició de Miquel Nicolàs, *Bernat i Baldoví i el seu temps* (2002) o la col·lecció de Biel Sansano, *Un cabàs de rialles. Entremesos i colloquis dramàtics valencians del segle XVIII* (2009). L'atenció creixent pel gust, per la recepció i per la condició tan social com estètica de la literatura, més enllà

dels prejudicis que oblidaven la de caire popularista i la popular, ha donat embranzida a l'estudi d'uns autors i d'un consum cultural poc considerats fins no fa gaire.

A banda del coneixement d'*El virgo de Vicenteta* —un rar testimoni d'una literatura gairebé sempre encofornada en circuits privats i limitada a una transmissió oral—, l'obra de Josep Bernat i Baldoví havia quedat arraconada i havia estat quasi oblidada al llarg dels anys. La publicació del seu teatre a partir de 1997 o, a hores d'ara, de les seves explicacions falleres li atorga una possibilitat que mereixia: Bernat i Baldoví no és pas un escriptor barroer i bròfec, sinó un autor que coneix les tècniques de la paròdia, que sap satiritzar i que descriu amb prou cura i agudeza els costums i la moral coetanis. Ha d'ocupar un lloc important a les pàgines de la literatura (dramàtica, satírica i costumista, si puc barrejar adjectius heterogenis) del segle XIX, al costat d'alguns autors que s'han beneficiat d'un cert centralisme historiogràfic (Josep Robrenyo, per exemple) i, fins i tot, per damunt d'ells.

En la producció literària (incloent-hi la teatral) de Josep Bernat i Baldoví convergeixen influències de la literatura espanyola i una bona part de la tradició popular autòctona. Com Martí Mestre conclou a *Josep Bernat i Baldoví. La tradició popular i burlesca*, s'hi detecten els gèneres que tot lletraferit consumia a la seva època: és segur que Bernat havia aplaudit els sainets de Ramón de la Cruz, havia vist o havia llegit comèdies burlesques en castellà i devia complaure's tant amb la literatura de canya i cordill com amb el periodisme costumista, més o menys moralista, més o menys nostàlgic. La diglòssia que patien tots els països de parla catalana feia que el consum del que es considerava literatura fos, gairebé de manera absoluta, en llengua castellana. D'altra banda, però, Bernat i Baldoví continua els gèneres i les pràctiques dels col·loquiers, la prosa i el teatre burlesc en català (*La infanta Tellina i el rei Matarot*), la literatura de canya i cordell valenciana i, en general, les mostres tradicionals de caire satíric, burlesc i costumista. Fa de més mal dir si la poesia festiva del segle XVII i mostres de la poesia eròtica barroca havien arribat fins a ell. Tant se val: com la majoria d'escriptors populars, Josep Bernat i Baldoví barreja totes aquestes influències al seu teatre, a la seva prosa periodística i a la seva poesia.

Per la seva extensió i pels seus lligams amb la tradició i el context literaris, el corpus de l'escriptor de Sueca presenta un interès remarcable. Tanmateix, no es tracta d'una mera atenció historiogràfica: al valor com a exemple generalitzable, cal afegir-hi el talent singular amb què utilitzà les possibilitats que li oferien els gèneres que conreà i amb què aprofità les mateixes dificultats socials i culturals en què es movia tot allò que s'expressava en català. A més a més, i des del punt de vista de la història de la llengua —la faceta que Martí Mestre prioritza normalment en els seus estudis i, també, en aquest *Diccionari...*—, els quadres de costums, els versos i les històries de les falles, les paròdies teatrals, la col·laboració als periòdics (*El Mole*, *La Donsayna*, *El Tabalet*, *El Sueco*) són tot un tresor per al coneixement del valencià col·loquial, especialment el de la primera meitat del segle XIX.

El *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví (1809-1864) en el seu context històric*

avala la importància històrica, lingüística i literària d'aquest autor, en realitzar-ne un buidatge lèxic de la producció en català. El seu vocabulari inclou cultismes, perquè no debades Bernat fou jurista i polític, si bé el cabal lèxic que ordena alfabèticament el llibre és sobretot popular i col·loquial. Joaquim Martí Mestre declara que li agradaria que el seu esforç fos útil per al valencià actual, cosa que no sembla pas fàcil. De tota manera, és indubtable que el llibre ajuda a conèixer millor la història del lèxic català, i no solament perquè hi analitza les veus emprades per Bernat i Baldoví, sinó perquè les relaciona amb altres obres dels segles XVIII i XIX i amb les paraules i expressions recollides als diccionaris; en algunes ocasions, compara el mot usat per l'escriptor de Sueca amb termes d'altres llengües (castellà, aragonès, etc.) o estén la seva perquisició fins al segle xx. La segona part del títol, «en el seu context històric», queda així perfectament justificada.

Es tracta d'una metodologia basada en un buidatge exhaustiu de l'obra en català de Josep Bernat i Baldoví i en la seva comparació amb altres autors, sobretot valencians i més o menys coetanis, i amb altres aportacions sobre el lèxic català i la seva evolució. El professor Martí Mestre es beneficia, doncs, tant del seus treballs anteriors com dels diccionaris (per exemple, el d'Alcover-Moll i el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, de Joan Coromines), dels corpus informatitzats (el CICA o el CORDE) o dels atles lingüístics que apleguen les variacions diatòpiques (sobretot, l'ALPI i l'ALDC). Amb les seves paraules, una «metodologia comparativa i diacrònica», que ordena les entrades i les subentrades del *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví...* segons aquest procediment:

- »1) Entrada, destacada en negreta. [...]
- »2) Informació gramatical.
- »3) Definició, valent-nos, segons el cas, de la sinonímia o de la paràfrasi del mot definit. [...] Quan la definició és dubtosa, pot anar seguida del signe (?), o, per la mateixa raó, pot no figurar expressament en el seu lloc corresponent, si bé després dels exemples solem comentar-ne les possibles alternatives. [...] Les diferents accepcions d'un mateix lema van numerades, com també les subentrades, precedides d'un número en negreta i de la corresponent informació gramatical.
- »4) Exemples documentals procedents de les obres de Bernat i Baldoví, ordenats cronològicament. Els exemples són la base a partir de la qual elaborem les definicions, tenint en compte també, quan és possible, les definicions d'altres diccionaris, especialment del *DIEC*, del *DCVB* i del *DECat*. [...]
- »5) Estudi del mot lema, començant generalment per la situació en el *DCVB* i en el *DECat*, indicant expressament si el mot de Bernat i Baldoví aporta alguna novetat respecte a aquests diccionaris històrics. [...]
- »6) Quan cal, afegim, al final de l'article o al final d'alguna accepció, entre parèntesis, precedit del símbol $\Leftrightarrow$, i separat per un punt, referència a un mot sinònim, relacionat semànticament o formalment o de la mateixa família lèxica que el lema, present també en el nostre diccionari, el qual complementa la informació de l'entrada en qüestió.» (p. 8-9)

A tall d'exemple, perquè el mot *pacho* figura en un dels títols teatrals de Bernat i Baldoví (*El virgo de Visanteta*, o *El parlar bé no costa un pacho*) i perquè es tracta d'una paraula que costa d'entendre, heus aquí el que en diu Joaquim Martí Mestre:

patxo {*pacho*} 1 amb sentits i usos diversos, com a interj. (*patxo!*) i formant locs. (*al patxo*, *lo patxo de...*, *un patxo*), veg. Martí (2006a), cfr. *que patxo!*: “—És de vostè eixe goset, tio Copla? —Quin goset, che? —ya l’he engañat. Això és el timo que corre ara per ahí. (...) —Che, pos no està mal, *que pacho!*” (Navarro Borràs, 1921: 3), *el quedar bé no costa un pajo* (Martínez, 1920: 30), *patxo!*, *repaxo!*, interj. a Lluçena (Vicente, 2000: 537); segons Coromines (DECat, VI, 346), *patxo* a Catalunya té el sentit de ‘català de l’Ebre o Maestrat, o aragonès, que viu a Barcelona’, i el considera un mot de creació expressiva; per a Casanova (2002c: 1674) és un aragonesisme del val.; també es coneix com a interj. a Fraga: *patxo* ‘¡caramba!’ (Galán Castañ; galán Pérez, 1997: 41); per al seu ús en arag. com a interj., amb diferents valors expressius, veg. Moneva (2004: 355). 2 **més unflat que un patxo**. Constr. de sentit comparatiu usada per a ponderar l’orgull, la satisfacció. ‘Y de goch el cor mos balla / y estem *més unflats que un pacho* / de vore que a un amigacho / li podrem clavar la palla’ (*Mi* 163).” (p. 495a)

Hi resulten interessants les referències a autors com Rafael Maria Liern, Francesc Palanca, Eduard Escalante, Josep Ovara, Manuel Millàs, Rafael Gayano Lluch o Fausto Hernández Casajuana, que permeten resseguir l’evolució del valencià col·loquial, especialment a partir de la literatura dramàtica. El costumisme de tots ells fa possible d’observar les particularitats i la riquesa del valencià que es parlava al segle XIX i al primer terç del XX. Per a aquest coneixement, el buidatge del vocabulari de Josep Bernat i Baldoví per part del professor Martí Mestre esdevé una contribució excel·lent, tant pel model metodològic que ofereix com pels resultats obtinguts.

ROCA RICART, Rafael: *Teodor Llorente i la Renaixença valenciana*, València: Institució Alfons el Magnànim - Diputació de València; «Estudis Universitaris», núm. 108, 2007.

JOAN REQUESENS I PIQUER
Societat Verdaguer

Aquest nou llibre del professor de la Universitat de València Rafael Roca, ens arriba a les mans estructurat de la manera següent. Després de la presentació i justificació de l’obra en les vuit pàgines de «Preliminars», hi ha set capítols, el títol dels quals orienta quant al seu contingut que, al seu torn, es subdivideix en